

Doista, Bulić je ugledan znanstvenik. Trajno nas je svojim radovima i otkrićima zadužio. To se ne može zaboraviti. No, don Frane je bio ne samo velik znanstvenik; bio je velik čovjek, kompletna ličnost. Njegova je prava veličina u cjelovitosti njegova lika: u snazi i primjerenosti njegove volje i duha, inteligencije i praktične akcije, ljudskog ponosa i nacionalne svijesti, u savjesnosti, ljubavi i žaru prema Bogu i čovjeku, znanosti i vjeri. Na tome je i iz toga je raslo Bulićevo djelo, cjelovito, ponosno i dostojanstveno, kakav je i sam bio.

Do smrti je don Frane predano radio, svestrano i poduzeto, često istodobno kao istraživač i tumač naših starina, pisac i izdavač *Bulletina*, ravnatelj Muzeja i voditelj zamašnih radova, kao višestruki koreferent i korespondent, upravitelj i radnik, znanstvenik i činovnik. Djelovao je zapravo cijelim svojim likom, kompletnom ličnošću. Uvijek načelno i primjerno, na znanstvenom i širem religioznom i društvenom području. Zato je u svojoj oporuci mogao uvjerljivo napisati: »Božjom pomoću nastojao sam u svojem životu vršiti svoje dužnosti prema Bogu, prema svojem staležu, prema svojem hrvatskom narodu i prema znanosti, koju sam idealno prigrlio.«

Takav je bio don Frane. Savjestan svećenik, plemenit čovjek i neumoran znanstveni djelatnik.

POVALJSKA LISTINA I POVALJSKI PRAG

(U povodu 800. obljetnice darovnice kneza Brečka*)

Slavko Kovačić

Povaljski prag i Povaljska listina po starini su i važnosti među hrvatskim ćirilicom pisanim spomenicima ono što je Bašćanska ploča među hrvatskim glagoljskim spomenicima. Osim toga Povaljsku listinu s Bašćanskom pločom — usprkos velikim vanjskim razlikama u tvari, obliku, veličini i prvotnoj namjeni (Bašćanska je ploča od kamena, veličine otprilike 200×100 cm; prvotno je služila za pregradu u crkvi sv. Lucije u Baški na otoku Krku, dok je Povaljska listina oveći list pergamene 47×40 cm s čisto dokumentarnom namjenom!) — povezuje nutarnji sadržaj i njegov diplomatski karakter. U oba se slučaja na spomenicama nalazi skraćeni tekst samostanskog kartulara sastavljen na starohrvatskom jeziku, samo što je na Bašćanskoj ploči takav tekst o dobrima benediktinskog samostana sv. Lucije u Baški na otoku Krku ispisan glagoljicom, a na Povaljskoj listini tekst o dobrima benediktinskog samostana u Povoljima na otoku Braču ispisan ćirilicom.

Poznata je činjenica da se je kultura našega hrvatskog naroda već u prvim stoljećima pismenosti izražavala na tri jezika i tri pisma: na latinskom, koji je nekoć bio opći jezik Katoličke Crkve i zapadnoeuropske kulture, na staroslavenskom jeziku, koji je bio bogoslužni jezik u raznih slavenskih naroda i — naravno — na živom ili govornom hrvatskom jeziku. U nas su se već od srednjeg vijeka pa dalje tijekom tolikih stoljeća hrvatske riječi i tekstovi pisali i latinicom, i glagoljicom, i ćirilicom. Zato s pravom sva ta tri pisma

* Predavanje održano u dvije varijante: dne 12. kolovoza 1984. u Pučišćima, gdje se Povaljska listina čuva i dne 29. kolovoza 1984. u Povoljima u crkvi samostana za koji je bila napisana, ovdje tek neznatno izmjenjeno u uvodnom i završnom dijelu.

smijemo nazivati hrvatskima, kao što ih s istim pravom drugi narodi koji su se s njima također služili smiju nazivati svojima.

O povaljskoj je listini, pod naslovom »Najstarija hrvatska ćirilicom pisana listina«, u Akademijinu časopisu »Starine« pisao naš prvi moderni povjesničar-učenjak Franjo Rački prije više od sto godina. Objavio je njezin tekst i čak je dao fotografirati. Josip Vrana, koji se u novije vrijeme posebno pozabavio pismom, grafijom, jezikom i uopće kulturno historijskim značenjem tog dokumenta, kaže, da je to »najstariji hrvatski ćirilski spomenik s područja srednje Dalmacije«. Pri tom, dakako, misli na spomenike diplomatske, a ne epigrafske naravi, ili jasnije rečeno: na isprave, dokumente, knjige, a ne na natpise na kamenu ili drugom tvrdom materijalu, jer je od Povaljske listine iz g. 1250. svakako s istog područja stariji ćirilicom ispisani Povaljski prag, a i nadgrobni natpis kneza Miroslava u Omišu. Prvi je vjerojatno suvremen Brečkovoj ispravi iz g. 1184, a drugi potječe iz prve polovice 13. st.

Kad smo već kod Povaljskog praga, recimo odmah ovdje nešto i o njemu, jer ovo je izravnije njegova obljetnica nego Povaljske listine. O njemu smijemo govoriti toliko kraće koliko je kraći njegov tekst. Pisan je »ujednačenim, krupnim i čitkim slovima« i spada, kako je pisao Vladimir Corović, »među najljepše epigrafske spomenike«. Profesor Vrana dodaje: »Vec na prvi pogled upada u oči ne samo pravilnost i ljepota, nego i jednaka veličina svih slova, čak i onih koja se u ćirilskom ustavnom pismu obično spuštaju ispod osnovne linije.« Do jednake veličine i pravilnog rasporeda slova na kamenom pragu, naglašava on, moglo je doći samo tako »da je čitavi natpis bio prenesen na kamen prije nego je majstor Radonja započeo svoj klesarski rad«. Zaključuje da je predložak natpisa vjerojatno pisao neki monah povaljskog samostana. Riječi natpisa su tako rasporedene da stvaraju ritam karakterističan za stihove. One glase

na lijevoj strani:

JAZI' MAI]STR' IME [MI] RADON-
-JA [S']ZDAH' S'JA V[R]ATA [BOGA]
GOSPODA RADI I DA BUDU [ČES]T'NIK
[JA SE]J CR[']K[']VI

a na desnoj strani:

CR[']KY SVETAGO IOANA KNE-
-Z' BREČKO VLOŽI SE BYTI
Č[E]ST'NIK' JEJ I DA ZEMLE U N-
-JU [PO K]ON'CU

Prvi bismo dio na današnji hrvatski jezik preveli riječima: »Ja majstor imenom Radonja izradih ova vrata radi Gospodina Boga i da budem dionik u ovoj crkvi«, a drugi: »Knez Brečko se založi da bude dionik crkve sv. Ivana i dade njoj zemlje po Koncu«. Prag je od bijelog bračskog kamena dug 124 cm, a srednje širine oko 22 cm. Po sredini je uklesan križ na ukopanoj kružnoj pozadini. On razdjeljuje lijevu od desne strane natpisa.

Ni Povaljski prag nije ostao u Povljima. Već se 90 godina nalazi u Splitu. Danas je izložen u novom Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika na Mejama. Toliko o njemu. Prijedimo na Listinu.

Što je zapravo i kako je nastala Povaljska listina? Ona je po svom sadržaju u nešto skraćenom obliku ovjerovljeni prijepis kartulara benediktinskog samostana sv. Ivana u Povljima. Što je, dakle, kartular? Pod tim se nazivom podrazumijeva manja ili veća rukopisna knjiga ili listina u koju je unesena potrebna dokumentacija o posjedima neke, najčešće crkvene ustanove u srednjem vijeku. Kad bi s vremenom došlo do potrebe da se pred vlastima dokazuje i utvrđuje posjed, puno se je lakše bilo snaći u takvoj knjizi ili

listini, nego u skupini različitih pojedinačno čuvanih dokumenata koji bi se, uostalom, pregibanjem dosta brzo oštetili, a lako bi se i zagubili. Pravno su u 12. st. i dalje jednaku vrijednost imale isprave prepisane u kartular kao i sami pojedinačni dokumenti u originalu. U srednjem je vijeku svaka ustanova, pa tako i svaki benediktinski samostan imao kartular o svojim posjedima bez kojih u ondašnjim privrednim uvjetima nije mogao postojati, a kamoli izvršavati svoju mnogostruku vjersku, prosvjetnu i socijalnu ulogu. U početku se nije tražilo da kartulari budu službeno ovjerovljeni. Dovoljni su bili sami prijepisi dokumenata s pozivanjem na potvrde vlasti i na svjedočke.

Takav je kartular za povaljski samostan sv. Ivana dao napraviti povaljski opat Ratko nedugo poslije obnove života i rada u samostanu, već pri svršetku 12. ili najdalje na početku 13. st. Zasnovao ga je na ispravi iz g. 1184. kojom domaći knez Brečko potvrđuje samostanu tadašnje posjede. Ratko i sljedeći opati, njegovi nasljednici u upravi samostana, dodavali su u taj kartular nove darovštine, kupovštine i potvrde vlasti. Međutim, uskoro je u pravnom životu došlo do promjene. Više se nisu priznavali kartulari, ako nisu bili ovjereni od neke ovlaštene ustanove, npr. kaptola, ili osobe javnog bilježnika, notara. To je i bio razlog zašto je povaljski opat Ivan g. 1250. zatražio novi prijepis i ovjeru kartulara povaljskog samostana u tadašnjeg hvarškog javnog bilježnika («prišešena pisca») Ivana, »kanunika svetago Dujma«.

Povaljski kartular nije bio velik, pa je kanonik Ivan za prepisivanje uzeo samo jedan oveci list skupe kože-pergamene. Dapače, htio je da mu sve stane na prvu stranu lista. O svom poslu sam kaže na kraju dokumenta: »Čto vidih' pisano u staru knjigu, to pisah'«, tj. naglašava da je vjerno prenio sav bitni sadržaj, jer nije baš doslovno sve prepisao. Na mjestima je skraćivao po njegovom sudu neke nebitne dijelove, da bi mu sve stalo, kako je želio on ili možda opat Ivan, samo na jednu, prvu stranu. Svejedno je imao poteškoća u ostvarivanju te želje pa je pri kraju morao smanjivati ponešto veličinu slova i razmake između redaka. Tako je od kartulara nastala listina. Stari se kartular, koji više nije imao pravnu vrijednost, nije sačuvao, a listina je srećom odolila tolikim opasnostima i sačuvala se sve do danas.

Rečeno je da je stari kartular, pa prema tome i listina iz g. 1250. »zasnovan« (tako se izražava prof. Vrana) na ispravi kneza Brečka iz g. 1184. Ove se godine navršava točno 800 godina od izdavanja te Brečkove isprave, što je povod i crkvenim spomen-svečanostima u Pučišćima i u Poveljima, a isto tako povod predavanjima i svečanosti održanih početkom jeseni u Zagrebu i na Braču u organizaciji JAZU i Bračke općine. Ta se Brečkova isprava nije sačuvala u originalu, pa ni u prvom prijepisu u starom kartularu, nego u drugom prijepisu na Listini gdje se nalazi barem njezin bitni dio. Listina je od originala i prvog prijepisa mlađa samo za otprilike pedesetak godina: prvog prosinca ove godine navršit će točno 734 godine! Općenito se smatra da su i originalna isprava kneza Brečka iz g. 1184, a onda i prvotni kartular bili sigurno pisani hrvatskim jezikom, a po svoj prilici i ćirilicom kao i od njih nastala Povaljska listina. Ako je to točno, onda u Povaljskoj listini imamo, doduše ne u izvorniku, ali ipak u vrlo starom, gotovo suvremenom prijepisu sačuvan najstariji ćirilski dokument i s hrvatskog i sa srpskog područja, uopće.

Nakon ovih nekoliko općenitih riječi o Listini i njezinom nastanku potrebno je nešto reći i o njezinom sadržaju. U njoj nalazimo opise posjeda, darovanja i kupnji s potvrđama knezova. Ivan Ostojić, objavljujući i tumačeći cjeloviti tekst Povaljske listine još g. 1934. u svojoj knjizi *Benediktinska opatiya na otoku Braču* razlikuje u njoj četiri glavna i više manjih dijelova. Mi se sad ovdje, naravno, nećemo upuštati u potanko iznošenje i opisivanje. Bit će dovoljan za ovu prigodu i sasvim kratki pregled sadržaja. Listina najprije opisuje, kako su knez Brečko i župan Prvoš na hvarsko-bračkom općem zboru održanom u Bolu g. 1184. na molbu svećenika-kolu-

dra Ratka, obnovitelja povaljskog samostana, nekadašnje samostanske zemlje po Koncu Braća, tj. po istočnom kraju otoka spremno vratili »Bogu i sv. Ivanu«. Slijede imena tih zemalja s opisom i potvrde dvaju slijedećih knezova Sebenje i Miroslava, pa onda darovštine Smolca, Poruge i Vladinje. Zatim se nabrajaju neke kupovine opata Ratka. Poslije toga dolaze darovštine Marijina, Draginjina i Vukonje Petreševića u vrijeme Ratkovih nasljednika. Pri kraju se nabrajaju svi posjedi te donosi potvrda kneza Krnje sina Krešimirova u vrijeme opata Stanimira. Dokument završava potpisima svjedoka Blaža i »prisešena pisca hvarnskoga« splitskoga kanonika Ivana s datacijom i njegovim notarskim znakom.

S obzirom na izgled slova, na pismo Listine, svi koji su o njoj pisali ističu ljepotu i čitljivost. Josip Vrana na temelju toga zaključuje, da je pisar, splitski kanonik Ivan, prošao »dobru ćirilsku školu s prilično ustaljenim tradicijama«, iako je inače bio čovjek ondašnje temeljite latinske izobrazbe. Po njegovu sudu to nije nipošto jedini ćirilski dokument što ga je kanonik Ivan napisao, samo što se drugi nisu sačuvali. Njegov tip pisma ima najviše zajedničkih crta s tzv. kancelarijskom uncijalom ili ustavom, dakle s pismom svjetovnih ćirilskih isprava, a ne crkvenih liturgijskih knjiga. Njegova se grafija uglavnom podudara s osnovnim crtama grafije ćirilskih isprava s konca 12. i prve polovice 13. st. na čitavom zapadnom području ćirilice, a to su: Dalmacija, Bosna, Zahumlje, Travunja i Zeta, naglašava Vrana. Na tom će se području, dodajmo mi, tijekom nekoliko slijedećih stoljeća, od 13. do 15, razviti poseban ogranak ćirilice, tzv. bosančica koju su *Poljički statut* i Marulićev krug u Splitu nazvali »pismo arvacko«. To je pismo u srednjoj Dalmaciji, pa i na Braću, bilo u upotrebi uz latinicu sve do 19. st. Neke se osnovne grafijske značajke tog kasnijeg posebnog zapadnog tipa ćirilice zapažaju već na Povaljskom pragu i u Povaljskoj listini, kao i na nekim drugim natpisima i dokumentima iz istog vremena u Dubrovniku i Bosni.

Uspoređivanjem jezika Povaljske listine s jezikom ćirilskih isprava dubrovačkog latinskog notara Paskala pokazalo se je, da je u ovoj Listini stari hrvatski jezik daleko pravilniji. To vrijedi ne samo za onaj dio koji je kanonik Ivan prepisao iz starog kartulara, nego i za završetak Listine koji je on sam sastavio. Na temelju toga se smije sa sigurnošću zaključiti, da je hrvatski jezik kanoniku Ivanu bio materinski jezik, što je jedan od dokaza o u to doba podmaklom pohrvaćivanju nekoć romanskog Splita. Još je jasnije, da su povaljski benediktinci bili Hrvati, a ne Romani. Druga je stvar s pitanjem, koji su oni jezik upotrebljavali u službi Božjoj. Dok je Ivan Ostojić smatrao, da su benediktinci u Povljima bogoslužje vjerojatno obavljali na staroslavenskom jeziku iz glagoljskih knjiga, prema tomu da su bili glagoljaši poput onih u Baškoj i u Omišlju na otoku Krku, ili onih u samostanu sv. Kuzme i Damjana na otoku Pašmanu, Vrana dolazi do suprotnih zaključaka. Smatra da bi se u tom slučaju u hrvatskom tekstu Povaljske listine više osjetio utjecaj staroslavenskog jezika bogoslužnih knjiga i da bi se očitije odrazile njihove glagoljske tradicije i u grafiji. Po njegovu sudu oni su bili vjerojatno školovani na latinskom jeziku i taj jezik upotrebljavali u crkvi, a pod vlašću i kulturnim utjecajem omiških Kačića upoznali i ćirilicu pa se njom služili u javnom životu, a možda i u svojim privatnim administrativnim poslovima. Pitanje i dalje ostaje otvoreno i možda nikad neće biti do kraja riješeno.

Već smo, pa makar i sasvim kratko, naznačili opću važnost Povaljske listine kao jednog od najstarijih hrvatskih ćirilskih dokumenata, a nema ih baš mnogo starijih ni u drugih južnih Slavena. Naveli smo da je ona neprocjenjivo važno svjedočanstvo starohrvatskog jezika u prelomnom vremenu za njegov razvoj. Ona je uz to u općim hrvatskim razmjerima vrlo važan povijesni izvor za poznavanje crkvenih, političkih, kulturnih i socijalnih prilika na srednjem Jadranu u 12. i 13. stoljeću.

Što tek o tom dokumentu treba reći, kad ga promatramo u okvirima uže sredinu u kojoj je i za koju je nastao? To je područje ondašnje državine

omiških Kačića, u njezinom sklopu uže područje hvarsko-bračke slobodne općine, još uže, otoka Brača. Dok drugi povijesni izvori pružaju tek po neki sitni kamenčić za mozaik-sliku prošlosti ovog kraja — a za tako davnu prošlost i najsitniji podatak je dragocjen — Povaljska listina pruža punu pregršt takvih podataka koji omogućuju stvaranje potpunije slike ondašnjeg života.

Iz nje se npr. jasno vidi, da je otok Brač u 12. i 13. st., a i davno prije toga, bio naseljen isključivo hrvatskim življem. Stari je romanski element, koji očito ni u vrijeme doseljenja Hrvata nije bio mnogobrojan, davno prije pisanja Listine nestao, potpuno se stopio s brojnijim hrvatskim. Ivan Ostojčić u već spomenutoj knjizi ističe, da su od 68 osobnih imena, koliko ih Listina navodi, samo 4 općekršćanska, a sve ostalo narodna imena. I svi zabilježeni patronimici i prezimena — njih ima 13 — čisto su narodni i po osnovi i po nastavku. Isto tako su hrvatska sva imena naselja i mjesta, tzv. toponimi. Listina ih navodi 72. Očito se trebalo dosta vremena, dok je svako selo, brdo, dolac, njiva, oklad, osjek, gomila i jama dobila hrvatski naziv, a zaboravio se prijašnji ilirsko-romanski. Još nešto! Iz Listine vidimo da i opati nose narodna imena: Ratko i Stanimir. To je u tim vremenima slucaj samo u hrvatskim katoličkim samostanima. Kod pravoslavnih Bugara, Maqedonaca i Srba monasi su uvijek uzimali ime nekog proroka ili monaha iz starih kršćanskih vremena.

Povaljska listina navodi sve ondašnje lokalne vlasti na ovim otocima: kneza, župana, suca i braštike. Knezovi i župani su u raznim prigodama potvrdili samostanske posjede povaljske opatijske, pa ih Listina po imenu navodi cijeli niz. Knezovi su se zvali: Brečko, Sebenja, Miroslav sin Slavimirov unuk Usemirov, Krnje sin Krsimirov i napokon u vrijeme pisanja Listine knez Vlašćin, a župani: Prvoš, Vidoš, Dragoslav i Čepnja.

Obje su časti, i kneževsku i župansku, držali Kačići kojima je glavno sjedište bilo u Omišu. Kneževina je Kačića možda već u 12. u 13. st. sigurno bila podijeljena u nekoliko dijelova u kojima su samostalno upravljali knezovi iz njihova roda. Najodličniji je među njima uvijek bio omiški knez koji je prema vani predstavljao svu cjelinu. Jedan su od tih dijelova sačinjavali otoci Brač, Hvar i Vis. Prilično prostrana kneževina Kačića za koju povjesničari ne upotrebljavaju baš izraz »država«, nego nešto blaži »državina«, već se u prvoj polovici 12. st. počela drmati. Kačići su gledali istisnuti Venecija i hrvatsko ugarski kraljevi, za kratko vrijeme i Bizant, kad je bio ojačao na Jadranu za cara Manuela Komnena, pa u većem dijelu uspostavio svoju vlast. Najopasniji je suparnik Kačića bila Venecija, a najugroženiji je bio baš otočki dio te nekoć moćne kneževine. Vlast im je nad otocima već tijekom 12. st. više puta izmicala iz ruku, ali su je uspjevali ponovno uspostaviti. Nisu se dali konačno ukloniti ni od koga sve do osamdesetih godina 13. stoljeća. Obnova povaljskog samostana, klesanje natpisa na pragu, pisanje prvotnog kartulara i Povaljske listine bilo je za vrijeme njihova vladanja.

Koliko su god ti gusarski nastrojani knezovi bili moćni, njihova vlast ipak nije nikad bila apsolutna. Morala je poštivati stare običaje i povlastice. I pod njima se održalo staro uređenje koje je svoje korištenje vuklo još iz davnih stoljeća antike. Baš Povaljska listina jasno svjedoči da otoci Brač, Hvar i Vis, a možda zajedno s njima i Korčula, tada u državini Kačića čine jednu slobodnu općinu. Svi slojevi stanovništva od težaka i kmeta do plemića potpadaju pod sudsku vlast općine, a ne kneza koji je i inače primoran dijeliti vlast s općinom. Zato se sastaju općinske skupštine poput one održane na Bolu g. 1184. kad — kako piše u Povaljskoj listini — »bi plk brački i hvarski s knezom Brečkom na Bolu«. I ovdje je na čelu općine, kao i drugdje na Jadranu, plemićko vijeće. Plemići su s vremenom preko toga vijeća uspjeli puku oduzeti svaku stvarnu ulogu u odlučivanju. Nisu je ni oni dugo uživali. Mletačka Republika je, kad je u prvoj polovici 15. st. konačno zavlada u ovim stranama, stavila u kut i plemiće.

Nemoguće je ovdje ulaziti u sve ostale odraze života u tom prevažnom dokumentu. Bilo bi ipak dobro reći još nekoliko rečenica o značenju povaljske opatije za ovaj otok. Ona je bila najviša crkvena, kulturna i privredna ustanova na Braču u srednjem vijeku. Viša je od nje mogla biti samo biskupija, a nju Brač nije uspio dobiti, nego tek zajedno s Hvarom i to relativno kasno (g. 1147). Do tada je splitski nadbiskup ovamo slao bračkog arhiepiskopita koji je ravnao svecenstvom. U Povoljima je zacijelo davno prije toga cvala benediktinska opatija. Poznato je, što su posvuda po Europi u to doba bile benediktinske opatije: žarišta molitve, vjerovjesništva, školstva, naprednog gospodarstva, umjetničkog stvaranja, liječenja utješljivom riječju, molitvom, ali i prirodnim lijekovima, travama. Za povajski samostan opat Ratko g. 1184. kaže pred knezom, ostalim uglednicima, vlastelom i pukom: »Molstir svetago Ioana jest velik bil pređe, kako vi veste, i je zapustel« (Samostan je sv. Ivana prije bio velik, kako vi znate, ali je opustio). Ratko ga je uspio obnoviti. Knez i ostali uglednici, koji su bili prigrabili bivša samostanska dobra, sve vraćaju bez suzestanzja »Bogu i sv. Ivanu«. Ne cemo reći da to nisu učinili iz prave pobožnosti. U ono su doba ljudi bili grešni kao i danas, ali su to lakše priznavali, iskrenije se kajali i možda češće nego danas ispravljali očite nepravde! Ali zasigurno u ovom slučaju pobožnost im nije bila jedini poticaj. Isto možemo reći i za sva kasnija darovanja i potvrde koje navodi Listina, a zbili su se kroz daljnjih sedamdesetak godina. Svi su oni: knez, bračka vlastela i puk dobro znali što za njih znači taj samostan. Obnavljajući i podržavajući njegov život i djelovanje radili su za svoje dobro. Tim su dobivali i dom ušrdne molitve, ali i školu, lječilište i ogledno gospodarstvo, da se izrazimo današnjim pojmovima. To su jednako dobro znali i oni koji su iz bilo kojeg razloga željeli nanijeti štetu Bračanima, ili im se osvetiti. Ništa im gore nisu mogli učiniti nego razoriti njihov samostan. Tim više što Brač nije imao grada s većom aglomeracijom žiteljstva i raznih dobara. Poznato je da su g. 1145. povaljski samostan opustošili Neretvani i Omišani. Zašto? Očito ne iz neke mržnje prema vjeri ili prema skromnim samostancima, pa ni iz čiste pohlepe! Ta oni su, njihovi knezovi taj isti samostan prije toga pomagali, a poslije opet potpomagali njegovu obnovu. Razlog je jasan. Te godine su im Mlečani bili oteli otoke. Rušenjem samostana htjeli su neprijateljima onemogućiti mirno uživanje otoka. Na žalost, naš je razvijeni i kasni srednji vijek obilovao ratovima i političkim prevratima. Gospodari su se često mijenjali i konačno su zavladao tuđinci. Tomu se pridružila teška kriza benediktinskog monaštva u europskim razmjerima, pa se je redovnički život u povaljskom samostanu ugasio već sredinom 14. stoljeća na mnogostruku štetu Bračana. Poslije toga su dobrima opatije upravljali naslovni opati sve do 19. st. Nije to bila više ni slika onog nekadašnjeg, iako su Bračani ljubomorno pazili tko će biti imenovan za takvog opata-upravitelja. Htjeli su da uvijek bude domaći čovjek Bračanin. Nestanak starih »koludara« tek je djelomično nadoknadio dolazak novih redovnika sv. Dominika u Bol u drugoj polovici 15. st. Uostalom, to je već bio kraj srednjeg vijeka. Franjevci su u Sumartin došli tek duboko u novom vijeku, sredinom 17. stoljeća.

Nada Klaić u svojoj *Povijesti Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* kaže, da je »sve ostale opatije na području neretvaske kneževine zasjenila zbog svoga kulturnohistorijskog značenja opatija ili samostan sv. Ivana u Povoljima na Braču«. Na kraju možemo isto tako reći da je sve ostale stare dokumente pisane hrvatskim jezikom na području današnje srednje Dalmacije, pa i šire, svojim kulturnopovijesnim značenjem zasjenila Povaljska listina. Ona je »magna charta« Povalja i cijelog otoka Brača zajedno sa susjednim otocima i kopnom između Cetine i Neretve, a ujedno poslije Bašćanske ploče najdragocjenije svjedočanstvo starohrvatskog jezika.